

UR NYHETERNA

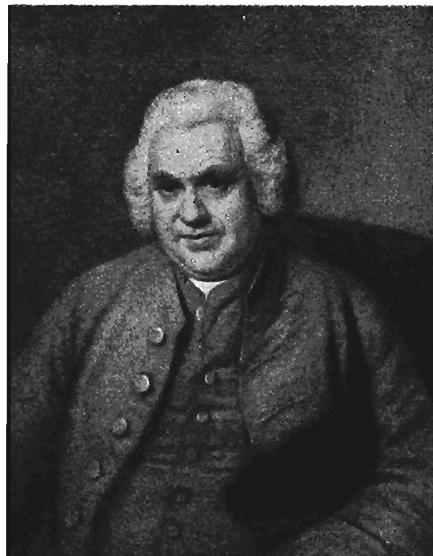
TIDNING FÖR URTEKNIK OCH URHANDEL

Årg. 16

Mars 1959

Nr 3

Ankargången fyller tvåhundra år

Thomas Mudge.

I år är det två sekel sedan det första uret med ankargång förelåg färdigt. Det var nämligen år 1759, som Londonurmakaren Thomas Mudge (1715—94) på George III:s uppdrag förfärdigade det fickur med ankargång, som ännu är till finnandes på Windsor Castle. Uret överlämnades som gåva till drottning Charlotte och är därför känt under namnet "Drottning Charlottes ur".

Som en kuriositet kan nämnas, att när urexperten Paul M. Chamberlain på sin tid bad att få närmare studera uret och han fick tillstånd härtill, kunde man ej finna det. Nu finns det ju många ur på Windsor och det är inte vem som helst som kan leta sig fram genom de många rummen i det stora slottet med sin invecklade arkitektur. Men det var inte detta, som var orsaken till det långa sökandet. Uret finnes nämligen i drottningens audiensrum. Men det är mon-

terat i en ytterboett och placerat på en för ändamålet särskilt gjord sockel, i vars övre yta uret är försänkt; det har rellt enkelt fått karaktären av bordstudsade och det var detta, som man inte tänkte på. Uret, som har centrumskundvisare och guldboett, är det säkraste fickur, som till den tiden konstruerats.

Själva urets tillkomst känner man ganska väl genom den korrespondens, som är bevarad mellan Mudge och hans vän och gynnare breve Hans (John) Moritz von Bruhl (1736—1809). Denne var Sachsens ambassadör vid engelska hovet från 1764 till sin död. Förutom som diplomat var han känd för sitt djupa intresse för astronomi och konstruktioner av ur.

Det var genom det senare han särskilt kom att bli intim vän med Mudge och som han i sin korrespondens med

denne fick närmare upplysningar om det första ankarurets tillkomst. Uret är för övrigt signerat "Tho. Mudge, London", men har intet årtal. Båda boetterna bära emellertid engelska hallmärket och årsbokstaven "D", vilket för Londons del betyder 1759. De skriftliga uppgifterna och hallstämplarna äro sålunda helt överensstämmande. Det bör framhållas, att Mudge ej egentligen avsåg, att uret skulle vara ett fickur. När det användes som sådant, kom det i olag efter någon tid och måste ses över. Om detta och en hel del annat kan läsas i brevväxlingen mellan Mudge och Bruhl.

Thomas Mudge var född i Exeter och prästson. Fadern blev sedermera lärare i Bideford i Devonshire. Sonens tidigt utvecklade mekaniska intresse uppmuntrades av fadern och han ombesörjde också, att han kom till den beröm-

de urmakaren George Graham (1673—1751). Att han väl förstod sitt yrke ses av, att han endast var 23 år gammal, när han intogs i Clockmakers Company.

När Graham dog, övertogo Mudge och en annan av Grahams elever, William Dutton, hans rörelse. Firman fortsatte under namnet "Mudge & Dutton" till 1794, då Dutton dog, men Mudge hade redan år 1771 lämnat den, då han flyttade till Plymouth. Orsaken här till var tvåfaldig.

För det första hade Mudge fångats av problemet om marinkronometern och för den skull ville han tydligt befinna sig både vid marinen och havet. För det andra hade han sin bror i Plymouth, dr John Mudge, en ansedd läkare och mycket intresserad av byggande av spegteleskop.

Under åren 1774—90 framlade Thomas Mudge tre olika tidmätare för den då arbetande longitudkommittén och tillerkändes år 1777 en summa på 500 pund, vilken summa 1790 höjdes till 3000 pund, sedan protest anförts mot longitudkommitténs utlåtande.

Av de tre konstruktionerna finnes den första på South Kensington-museet och av de två andra äger matematisk-fysiska salongen i Dresden den ena, medan den tredje sågs ha gått till spillo vid ett skeppsbrott. Kopior av dem finnas på olika museer.

Det är märkligt, att Mudge ej fortsatte med sin ankargång, vilken han själv framhöll som en värdefull konstruktion. Men tydligtvis hade det lösta problemet förlorat sin lockelse för honom och då var marinkronometern en uppgift av vida större intresse. I själva verket gjorde Mudge ej mera än två stycken ankarur, det första till George III 1759 och det andra 1784 till en överste John. När hans vän och gynbare greve Bruhl bad honom göra ett exemplar för sin räkning, så bad han sin vän vända sig till någon annan, men han lovade, att han själv skulle leverera modellen. Det blev Josiah Emery (c:a 1725—97), som fick uppdraget att göra uret ifråga.

Emery, som var bördig från Genève, var en framstående fackman och han har fabricerat en hel del ankarur, det första år 1774. Annars får man ju säga, att intreset för denna värdefulla gångtyp ej varit vidare stort förrän i våra dagar.

Thomas Mudge var en verkligt snillrik begåvning, som också åtnjöt stort anseende. Han hedrades också med att vara kung George III:s urmakare år 1776.

Även i utlandet var Thomas Mudge känd som en särskilt skicklig konstruktör på urmekanismens område. Han hade bl. a. stående order från spanske kungen på ur. En av beställningarna, som han effektuerade, var ett ur, som var inbyggt i knappen på en spatserkäpp. Detta ur var ett repeterur, som automatiskt slog timme och kvart.

Trots allt kom han ifråga om marinkronometern att överskuggas av Harrison. Men så länge krafterna stodo bi, fortsatte han med sitt grubblande på problemet. Aldern tog ut sin rätt och sina sista år var han helt ur räkningen.

Hans son var övertygad om, att det skulle vara en god offär att fabricera marinkronometrar i anslutning till faderns idéer. Spekulationen slog helt fel och det ändade med stora ekonomiska förluster.

För samlaren att beakta

Att man vid samlandet av ur har många fällor att se upp för, har ofta påpekats i UN, men, då en intresserad läsare åter fört frågan på tal i en skrivelse till UN, ges här än en gång några allmänna synpunkter.

När man ordentligt går igenom gamla ur, finner man, att de ofta ej äro bevarade i helt ursprungligt skick och detta medför ur samlarsynpunkt givetvis ett förringande av värdet. Att detta är högt ändå kan vara möjligt, men så högt som i orört skick når uret ej.

Förändringarna i de flesta ur äro betingade av de framsteg som gjorts under tidernas lopp. Man må hålla i minne, att man förr sökte använda sitt ur så länge som möjligt. En detalj, som ofta ändrats, är t. ex. oron. Som beaktat var den i de första uren en enkel stång men ersattes snart med den hjulformade. Att detta var ett värdefullt framsteg är klart och man skyndade sig att ändra de gamla uren och som det ej var någon mera komplicerad historia, blev följden den, att det är få ur, som i den punkten bevarat sin ursprunglighet. Så kom pendeln och den i sin tur inkräktade på den hjulformiga oron och så blev det en ny ändring i det gamla uret.

Den gamla tarmsträngen, som fanns i de äldsta fickuren, var en föga pålitlig anordning och den ersattes ju snart nog med den bekanta kedjan och därmed följande förändringar.

Gamla verk har man mycket ofta förgyllt för att få dem att se bättre ut; det nedsätter betydligt det ursprungliga uret i värde. Till prydnadssynderna hör

också, att man sätter in en vacker oroklove i stället för en ursprungligen enkellare. Och därvid bryr man sig ej om, att den insatta kloven är ett sekel yngre än uret. Även andra delar i urverket bli ofta föremål för liknande skönhetssträvanden till förfång för urets värde.

Så förhåller det sig ofta även med boetterna. Ett alldeles särskilt kapitel utgöra boetterna med emaljmalningar. Det var ju en typ, som på sin tid sattes mycket högt och som även av dagens samlare särskilt värderas. Det stora namnet på området var Huaud, i vilket inrymmas de bröder med detta amn, som voro verksamma åren 1647—1729. De efterapades flitigt och signerades med många olika signaturer. Är man ute efter ett Huaud-original, har man anledning att vara dubbelt försiktig.

Ett ingalunda ovanligt fel hos gamla ur, är att verket satts in i annan boett. Boettbytet har kanske ofta föranletts av estetiska eller praktiska skäl. Men i de flesta fall har boetten bytts ut mot en boett av ringare värde. När det gäller boetten, kan utbytet ofta konstateras genom förändringen av uppdragshållet från mitten ut till sidan o. s. v.

Även de astronomiska uren ha ofta varit utsatta för ändringar i gångverket m. m. och många av de gamla med äldre balanstyper ha fått dessa omgjorda till pendelreglering.

Dylika ändringar äro givetvis ej att anse som förfalskningar. De äro ändringar till det bättre och ingalunda gjorda i bedrägligt syfte, men man får hålla i minne, att det gäller att se upp med av tiden betingade förändringar.

Egentliga förfalskningar av antika ur började man ej med i större omfattning, förrän uren började intressera konst- och antikvitetsmarknaden. Visserligen eftergjordes många ur efter berömda mästare, men det var ju samtida producenter, som parasiterade på de goda märkena. Men de nygjorda efterbildningarna av gamla urkonstruktioner med samlarintrese ha först kommit i marknaden, sedan man fått avsättning för dem. Det är samma förhållande med de omändrade och på olika sätt hoplapade uren.

Vid inköp av antika ur — liksom av antika föremål överhuvudtaget — bör man tänka på, att försäljaren ej ser på varan på samma sätt som samlaren. För den senare är det ej omändrade uret det värdefulla. För säljaren är uret ett affärsobjekt, som är lätt att sälja och ger hygglig vinst. Det är också därför som det är mest lönande att efterbilda de tidigare urformerna: dödsskalleuren, korsformiga ur m. fl. För att göra det hela mera trovärdigt, har man ofta förestett dessa falskarier med namnet på någon känd mästare, ingraverat i verket. Ofta ser man också ett årtal komplettera gravyren. Detta är alltid misstänkt. Exempler på daterade ur från fickurets

Utkommer med ett nr varje månad.

Ansvarig utgivare:

Chefsurmakare Bertil Nilsson

Redaktionens adress:

Stortorget 3, Malmö. Telefon 714 45

Master Humphrys klocka

Var och en Dickensläskare känner till ovanstående titel, men det är väl få, som veta att denna klocka har sin motsvarighet i verkligheten. Det är Thos. H. Cummins från Stockton-on-Tees, som lämnat uppgiften härom i "Horological Journal".

William Humphrys var son till Thomas Humphrys, som var urmakare i Barnard Castle. William, som var född 1812, började i 17-årsåldern bygga ett ståndur, som sedermera genom Dickens blev världsberömt. Det var ett intressant ur med lackerat foder i svart och guld och med centrumsekundvisare. Pendeln var en s. k. rostpendel. Uret fick sin plats i ett rum strax innanför butiksdörren.

År 1835 kom Charles Dickens med sin vän Hablot K. Browne, mästaren, som under signaturen Phiz så förnämligt illustrerat en del av Dickens arbeten, här upp för att studera det ruskiga privat-skoleväsendet i Yorkshire; detta har han blottat i "Nicholas Nickleby". Under detta sitt studieuppehåll bodde han på värdshuset Kings Head i Barnard Castle.

Dickens var daglig besökare i urmakarebutiken och när han såg golvuret frågade han, vem som gjort det. Thomas Humphrys svarade: "Det har min pojke där", varpå Dickens döpte uret till Master Humphrys klocka.

Det omtalade golvuret var jämte en replik utställt på jubileumsutställningen i Newcastle 1887. Originalet prissattes då till 1200 och kopian till 500 pund.

Uren såldes ej då, men släpptes senare. Det skedde, när deras upphovsman låg sjuk och priserna voro de då ovan angivna. Traditionen berättar, att William Humphrys blick ständigt vandrade bort till den plats, där hans ur stått och att saknaden efter detsamma påskyndade hans bortgång.

Var dessa ur hamnat, är ej känt. De gingo till Amerika och det är väl ej otroligt, att man där kan ge upplysning om deras vidare öden.

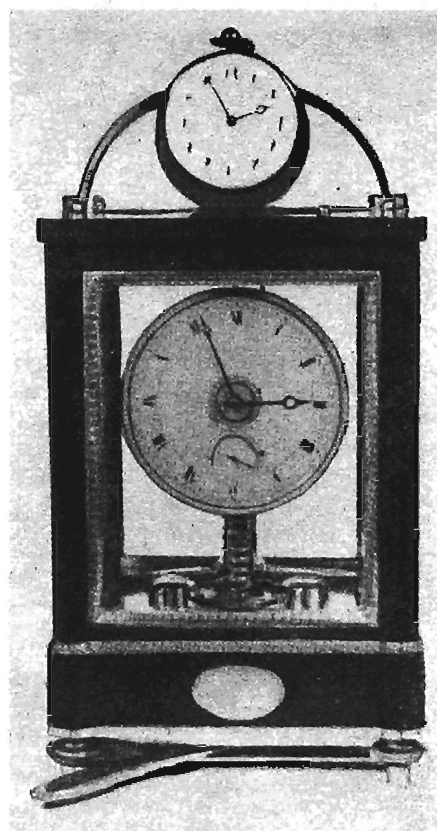
"Master Humphrys klocka" är den gemensamma titeln för de båda Dickensromanerna "Den gamla antikvitetshandeln" och "Barnaby Rudge".

Äldsta period äro högst fåtaliga och ofta även, där man anser dem pålitliga, ställda under debatt.

Många gamla delar ha avgjutits och mycket ofog ser man bedrivet med etsningsförfarande och liknande metoder. På detta område äro många skickliga yrkesmän i verksamhet. Även här gäller det sålunda att ha ögonen med sig.

När man samlar ur, skall man sätta sig in i, hur de gamla hantverkarna utarbetade detaljerna, hur de ville ha formen. Kuggarna — tänderna — på hjulen hade annan form än i vår tid, verket i sin helhet har byggts upp efter an-

En intressant konstruktion

Breguets synkronisator.

"Pendule Sympathique" eller "Breguets synkronisator" kallas detta ovan avbildade ur, som är en kombination mellan studsare och fickur.

Det förra har foder av mahogny och det senare är av guld. Genom en mycket sinnrik uppfinning regleras fickuret av studsaren. Härvid är att märka, att man om dagen kan bära fickuret med sig. På natten placerar man det alltså på regulatoruret.

Uret förfärdigades av Breguet år 1814 för engelske prinsregentens räkning och tillhör engelska kungahusets samling av ur. Denna är, som bekant, en av de förnämsta i sitt slag.

En synpunkt än nu och varje detalj är handarbete. Genom att noga studera urverket, lär man sig snart skärpa blicken för de karaktäristiska dragen hos de äldre uren och se vad som är gammalt och vad som är nytt. Att det kommer mycket värdelöst kram i marknaden är klart för var och en. Det började, när intresse för de avlagda spindeluren började växa fram. Då plockades alla kasserade verk fram, sattes hjälpligt i gång med nya delar, fingo boetter, graverades, signerades och såldes som god vara.

I Nottingham, England, har man planer på att låta bygga ett planetarium. Det är den tyska firman Seitz, som man funderar på att låta leverera planetariet.

Oljeborrningen 100 år

I år är det jämt ett sekel sedan, så vitt man vet, den första oljeborrningen ägde rum. Det var "Uncle Billy" Smith, som i oljans historia står som pionjär som den förste företagaren på området.

Borrningen försiggick i Pennsylvanien och gick till 23 m:s djup. Borrattiraljen kostade 76:50 och arbetslönen belöpte sig på 2.50 dollars. I dag kostar neddrivandet av ett borrhål mellan 75.000—250.000 dollars, och den amerikanska dagsproduktionen uppgår f. n. till 6 milj. barrels.

Den primitiva borrhälsbortrensningen förbättrades undan för undan och i dag borrar man till 5—7.000 m:s djup, något som man för tjugo år sedan inte kunde drömma om; 1.200 m. ansågs då vara gränsen.

Till en början var det endast råolja, man sålde, men man kom snart underfund med, att oljan borde raffineras. Detta är ju numera en hel vetenskap, men gjordes förr helt på känn och man bestämde destillationen efter färgen på oljan.

Transportmöjligheterna förbättrades och oljeledningar byggdes; den första byggdes 1863 och hade en genomskärning av 5 cm. och en längd på två km. I dag har ensamt USA ett rörledningsnät på 117.000 km. anslutningsledningar och 12.000 km. huvudledningar för råolja samt 40.000 km. för raffinerad produkt.

Den sålunda transporterade oljan föres i marknaden av 45.000 tankbilar med släpvagnar, 25.000 lättare fartyg, 14.000 tankfartyg och 134.000 järnvägstankvagnar.

Man räknar med, att Europas oljebehov skall vara fördubblat år 1975 och de finnas, som påstå, att det rent av skall tredubblas. Att oljeutvinningen sålunda ej är tillräcklig är lätt att förstå och att konkurrensen med varje år blir allt hårdare.

Amerika och Venezuela äro Väst Europas huvudleverantörer.

Den förnämliga Ibertsamlingen av ur har, som förut nämnts, nu förvärvat till British Museum. En stor del av denna samling kommer att placeras i det s. k. Edward VII:s galleri, men som detta f. n. håller på att målas om, kan samlingen ej visas för allmänheten förrän i början av april.

Den en gång livaktiga och betydande urfabriken "Société d'Exploitation de Manufacture d'Horlogerie Girod" i Morbier har nu upphört, eftersom den ej kunnat vara med i konkurrensen. Sedan 1950 har det stadigt gått bakåt och nu är det, som sagt, slut.

URMAKAREN

*En sång jag sjungit då och då
att yrkesmannen prisa —
Urmakaren i dag skall få
en liten enkel visa.*

*Och särskilt jag betona vill,
han visan gjort sig värdig,
han har ju själv mätt tiden till
att göra henne färdig.*

*Naturen har blott skillnad satt
på dygnets tvenne delar
och konstaterat dag och natt,
och nog sin roll det spelar.
Tillräcklig hjälp de icke ge
dock för behoven många;
och som man vet så äro de
ej alltid lika långa.*

*Mun dagarna ju mäta kan
med mått från solen stulet.
Och det i vackra da'r går un
Men ej då det är mulet.
Man ock kan nattligt tidsmått få
från himlens valv det rika.
Men vem kan hela natten stå
och efter stjärnor kika.*

*Urmakaren det är ändå
som ordnat upp det hela.
Ty tiden har han hittat på
att uti timmar dela.
Han klarat brydsamheten all
för stunderna som ila,
båd' tid då man arbeta skall
och tid då man skall vila.*

*Förutan honom föga vi
om måltidstimmar visste
och finge vi oss finna i
om elvatår'n gå miste.
Nu kan på timma och minut
man dessa saker klara —
så ock en kväll, om man går ut,
hur länge man får vara.*

*Och för urmakaren jag ber
att ödmjukt mig få bocka.
Mitt hjärta fröjdas, när jag ser
en liten trevlig klocka.
Mig aldrig än förunnat var
ett guldur få att prova.
Men jag är tacksam att jag har
min gamla silverrova.*

Gösta.

Författaren till ovanstående urmakarrevisa var en mycket uppskattad och mycket flitig versmakare för ett halvsekel sedan. Under många år var signaturen Gösta säkerligen den oftast förekommande i en stor del av pressen. Förf:s namn var Gustaf Schönberg, född i Värmland 1844. Han var underofficer vid Värmlands fältjägarregemente, som han lämnade för att träda i fångvårdens tjänst. I slutet av 1870-talet bosatte han sig i Göteborg och ägnade sig åt journalistisk verksamhet. Han dog 1897.

I LINKÖPINGS MUSEUM

Tankar och studier bland gamla klockor.

Då man vandrar genom salarna i Linköpings moderna museum, får man tankeassociationen — städerska-golvbonare — ty allt är dammat och putsat och de utställda föremålen ålderdomlighet utgör en märklig kontrast mot den moderna omgivningen. Vi stannar här framför en monter och ser under glaset en sandbotten, varpå skeletten av en man, en kvinna och en hund ligger i samma ställning som en gång för c:a 4000 år sedan, då de övertäcktes av jorden tillsammans med sina krukor och redskap. Man kan ej undgå att filosofera över, vilken tragedi som övergick

dessa urmänniskor och deras trogna jaktkamrat.

Men vi lämnar denna makabra monter och träder in i ett rum, som skapats av urmänniskor i en mera speciell bemärkelse. Här finnes ett stort antal ur, urverk och verktyg, som ger en god inblick i forna tiders urmakarkonst. Vid fönstret står "mästers" arbetsbänk med svarv, plansvar och delningsskivor samt övriga verktyg, yrkesmässigt ordnade. Man kan livligt föreställa sig urmakaren från annu dazumal sitta där med sin hornlup i ögonvrån, medan han med korntången lägger uppdragslinan

på sin plats i det skönt graverade spindelverket. Men så låter vi den fiktiva åldermannen glida tillbaka till skuggornas värld, men hans gamla gesällbok finns dock kvar under diskens glasskiva, och på de gulnade bladen står det skrivet: Carl Otto Theodor Cederkvist, vilken enligt Prästbevis född i Skeda Socken av Linköpings län den 13 Mars 1825 samt blivit här i staden till Gesäll antagen, betyger å ämbetets vägnar" o. s. v. Möjligen kan denne Cederkvist vara en anhängig till urmakaren Carl Magnus Cederkvist (Skeda i Östergötland 1801—1862), som tillverkade ett tornur för S:t Larskyrkan i Linköping. Detta urverk, som numera saknar flera delar, förvaras i Linköpings museum.

Då man ser detta slitna tornurverk, kommer man att reflektera över, hur många ödesdigra eller lyckliga stunder, som denna mekanism har markerat för forna Linköpingsbor. Ty få uppfinningar är väl så intimt förbundna med vårt dagliga liv som urverket, vare sig det ger drivkraft åt de gamla urens, svängande pendel eller åt det lilla klappande hjärtat — oron i vårt armbandsur.

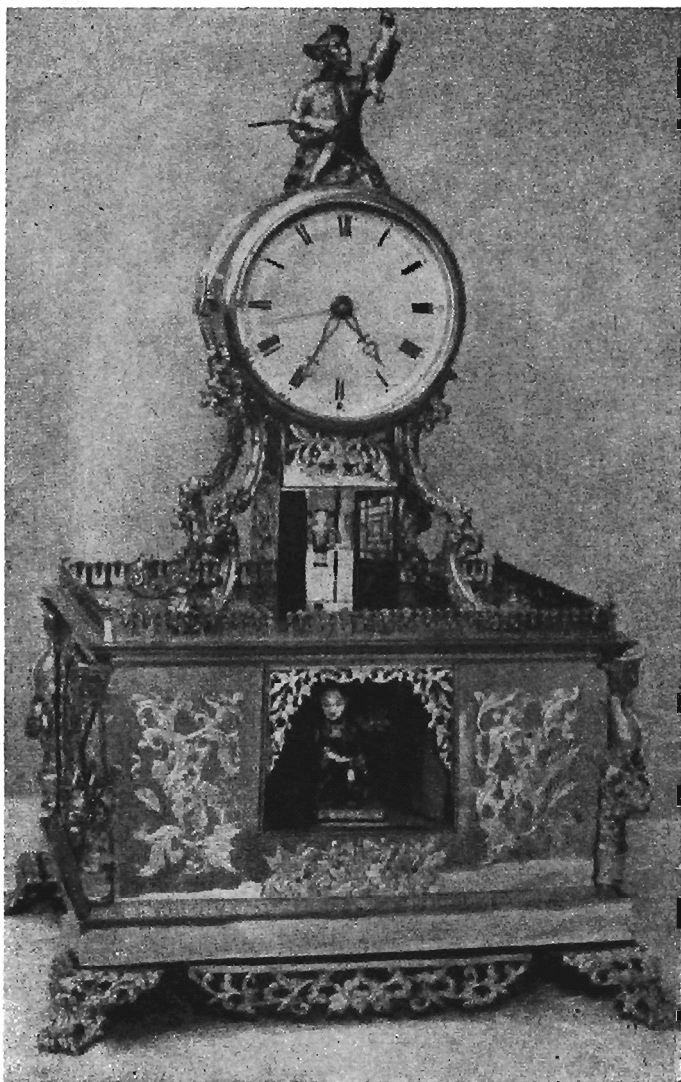
Här i de gamla urens mausoleum är deras mästars namn bevarade åt oss sena tiders barn, och vi kan läsa på urtavlor namn sådana som Erik Forsman, Linköping (1755—1815), Peter Svanberg (mästare 1792), Lagerlöv (1885) etc. Även ur av Norrköpingsmästarefirman, däribland två st. s. k. "Wardare" med det legendariska namnet "Wallerium" på urtavlor. Enligt framstående kännare av antika ur — Sidenbladh m. fl. — har namnet Wallerius ej kunnat identifieras bland forna yrkesmän. Men här hänger dessa tidens trotjänare med sin mystiska signering på urtavlor och väcker tanken på skaldens ord: "O, människobarn, det enda sanna är Kainsmärket på din panna". I museet finns även ett Stjärnsunds ur med visare för datum, månad och veckodag samt med signeringen A. Polhammar N:o 234.

I de gamla urverken ser man ofta spåren av primitiva reparationer. En metod att "hjälpa" igång klockorna, då verkplattornas lagerhål var ovalslitna, var att med en puns driva hålen runda; rätteligen borde ju hålen borrats upp och mässingfordringar insatts. Det var väl icke alltid inkompetens, som föranledde de gamla hyurmakarna att utföra sådana reparationer, ofta var det kanske svårt att erhålla det pris, som ett gott arbete krävde.

Här, bland de gamla klockorna i Linköpings museum, känner man något av vördnad inför det enkelhetens evangelium, som dessa åldriga ur talar till oss. Av den utsirning och formgivning, som gångna tiders urmakare med möda och besvär gav åt sina verk, anar man yrkesmannens kärlek till sitt arbete.

Så lämnar jag nu museisalarna och träder ut i den vimlande trafiken på

SPELUR MED AUTOMATER

I Kanton eftergjort europeiskt spelur.

En världsberömd fackman på urets område och tillika en hängiven samlare är Orville R. Hagans, USA. Clock Manor heter Hagans samlingar, som utgöra en av de museala attraktioner, vilka finnas i Denver, Colorado.

Bland Hagans senaste förvärv befinner sig ovan reproducerade ur, som är intressant nog. Måtten äro 18 tum långt, 12 brett och 30 högt. Huvudmaterialen äro brons.

Vid en hastig blick på uret får man intryck av, att det är ett europeiskt arbete, men vid närmare studium blir man

betänksam. Det kan röra sig om ett kinesiskt arbete, som det framhålles i "American Horologist and Jeweler", där uret närmare behandlas.

Toppfiguren, en jägare upplyftande en skjutna hare, är visserligen i jakt-dräkt från George III:s tid, men hans drag äro långtifrån västerländska, tvärtom högst österländska och den lilla akrobatfiguren i mittpartiet, som markerar timplagen genom att slå runt på sin trapets, visar otvetydigt bort mot det himmelska riket. Det gör också kinesen, som agerar i sockelöppningen.

Linköpings gator, och från det Lindstenska affärspalatset vid Ågatan klingar det elektroniska klockspelet ut en melodi — vår tids melodi om rätt tid, precision och teknik. Och med poetens självtagna rätt att låta tankarna fara i tid och rum riktar jag blicken mot den punkt på himlen, där urmänniskoandens senaste triumf, den konstgjorda planeten, ilar i sin friktionslösa bana, dragen av solens tyngdkraftsfält. Och medan vi alltmer lär oss att förstå naturens

lagar (ej besegra), så växer ångesten inför den dag, då de vise männen i öster eller väster låter en mekanism av två förskjutbara halvklor av plutonium, inneslutna i komprimerad vätgas och omgivna av en koboltmantel, bäras av robotens rammotor — icke till solen men väl till sina jordiska bröder. Då undrar jag, trots vår moderna förträfflighet, om icke den gamle urmakarens frid och arbetsglädje vore en nåd att stilla bedja om.

Eric Quick.

Han föreställer en sittande kinesisk trollkarl, som visar en variant av en uppskattad trollkonst.

När uret slår timman, sänker han en klocka, som han har i handen och lyfter den igen, varvid han blottar en tallrik med frukt, en ny upplyftning blottar en skål med fisk och, när klockan lyftes sista gången, ser man en tom tallrik. Det hela en skickligt konstruerad automat.

Det intressanta uret fick Hagans ögat på vid ett besök i en antikvitetsaffär i Chicago för fem år sedan och köpte det omedelbart.

De närmast följande fyra månaderna använde Hagans på att ställa i ordning sitt nyförvärv. Härvid fann han på bakplåten en inskription från Kanton, vilken upplyste om, att uret var ett handarbete av en enkel yrkesman, som gjort sitt bästa för att efterbilda ett engelskt eller schweiziskt original.

I sitt stora arbete "Automata" ha Chapuis och Droz påpekat, att urmakare i Kanton och Peking ofta kopierade de mera utstyrda europeiska modellerna och som slutbehandling brännförgyllde dem med en nu bortglömd metod. Det här omtalade uret har denna förgyllning.

Å andra sidan ha också direktimporterade engelska ur brännförgyllts i Kina och dekorerats med ädla stenar o. s. v., när köparen tänkt använda uret som present eller dylikt.

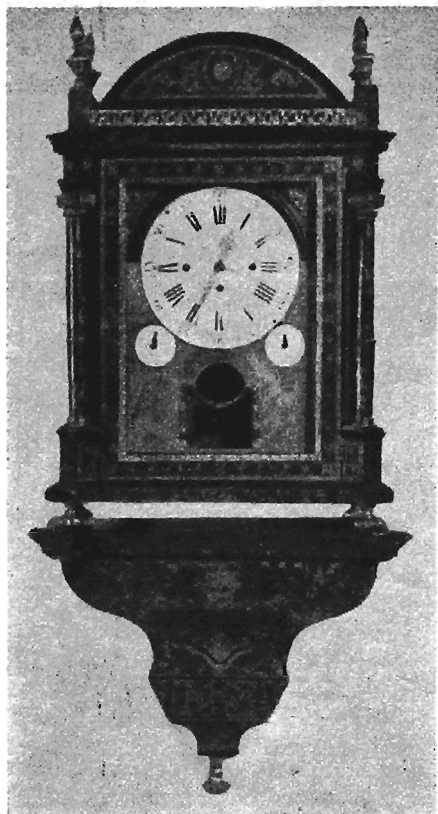
Det faller av sig självt, att Hagans satte sig i förbindelse med experten Alfred Chapuis, som då ännu levde, och denne framhöll givetvis den stora betydelse den berömda engelske urmakaren James Cox (död 1788) haft just för denna typ av ur i Kina. Han och hans medhjälpare framställde många sådana ur med automater för den kinesiska marknaden och en hel del av dem äro alltfjämt bevarade.

Förmodligen är detta Hagans ur en efterapning av något ur från denna fabrikation, vilket också bestyrkes av, att urets spelverk — det är nämligen ett spelur — är av engelskt ursprung. Engelsmännen voro nämligen på denna tid specialister på speldosor. Chapuis, som har ett snarlikt ur att jämföra med, vill datera detta till år 1790.

I USA har man gjort förnyade undersökningar ifråga om den radioaktiva strålningens inverkan på ärftligheten. Spörsmålet har givetvis aktualiserats genom kärnexperimenten. Resultatet av undersökningarna har blivit, att man är övertygad om, att påverkan endast är en fjärdedel av vad man hittills ansett. De värden, man hittills rört sig med, äro baserade på ett fyrtioårigt vetenskapligt misstag. Det nya resultatet har nåtts genom ett omsorgsfullt studium av en kvarts miljon råttor, som utsatts för radioaktiv strålning i atomenergikommissionens laboratorium i Oak Ridge.

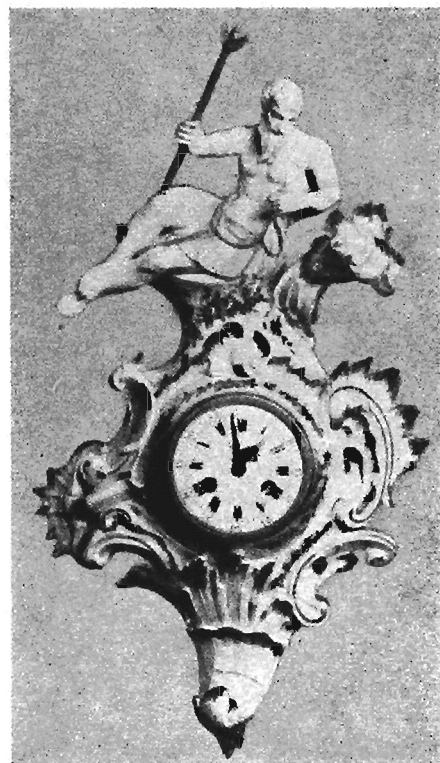
ANTIKA VÄGGUR I MARKNADEN

Ur från Wien daterat 1775.

Stilur från Paris, 1700-talets mitt.

Ur med foder av Wienporcelain från c:a 1760.

Ett mycket vackert och gediget Wienarbete utgör här avbildade ur, signerat "Joseph Schreiblemayer 1775 in Wien", varmed avses Joseph Schreiblemayer, känd fr. 1771. En samtida (och säkerligen nära släkting) bär förnamnet Anton och finnes antecknad 1781.

Det här uret, som är 56 cm. högt med konsol, som är 32 cm., är försedd med repetermekanism för varje kvart och datumvisare. Framplåten, på vilken den vita siffertavlan sitter, är helt graverad. Det halvrunda krönpartiet, fodret med sina sidokolonner och konsolen äro belagda med sköldpadd samt inlagda med mässingsornament (Bou-

arbete). Den rektangulära formen på uret är ej vanlig vid denna tid.

Uret, som avsetts att gå på Dorotheums konst- och antikvitetsauktion i Wien, men återtogs, hade värderats till 15.000 shilling (100 shilling = 20 kr.).

Som jämförelse visas ett franskt ur med foder av trä, av samma form som Bouleuren. Även detta ur och dess konsol är inlagt med sköldpadd och mässingsornament samt prytt med bronsornament. Höjden på uret 133 cm och fabriksorten Paris. Verket med halvslag. Ett stilur från 1700-talets mitt, som värderas till 14000 shilling vid samma tillfälle.

Från samma auktion är bilden av rokokouret med figuren överst hämtat. Denna figur som haft ett annat attribut i handen, är ursprungligen en bild av tidens gud Kronos, men han har vid en restaurering blivit uppfattad som havsguden Neptunus och försetts med dennes treudd. Figuren är i flera färger och fodret i färg och guld. Höjden är 42 cm. och materialet porcelain. Tiden för urets tillkomsttid är c:a 1760 och är ett Wienarbete. Det har tillhört den forna Karl Mayerska samlingen av Wienporcelain. Dess värde uppskattades till 9000 shilling.

Klenod återförvärd från USA

Europa får ideligen kännas vid förluster av kulturhistoriskt värdefulla ting, som försäljas till USA. Någon enskild gång händer det, att vägen går tillbaka till gamla landet igen för någon klenod. En sådan är ett förnämligt hordsur av Londonmästaren Ahasuerus Fromanteel (död 1685). Både foder och verk äro unika. Uret slår kvart på två klockor och har dessutom ett musikverk, som spelar två melodier på elva klockor; melodierna äro ställbara.

Ahasuerus Fromanteel är en mycket berömd urmakare, som Huygens sam-

arbetade med. Han var också den, som först började bygga pendelur i England och det äldsta av dem är signerat 1658, alltså året efter pendelns konstruktion.

I UN har förut meddelats, att Indien ämnar skapa en egen urindustri. Flera länder erbjuder sina tjänster, men det synes nu som om det är Schweiz, som accepterats som partner. En delegation av schweiziska fackmän har nämligen varit på besök i New Delhi för att förhandla med regeringen. Det uppges, att man lovat inrätta en skola för utbildning av 20 yrkesmän pr år och även ta emot 20 indiska yrkesmän årligen i Schweiz för vidare utbildning.

Baselmässan 1959

Föreningen Schweizer Mustermesse har beslutat anordna årets Baselmässa, den 43:e i ordningen, 11--21 april. Den blir som vanligt representativ för schweizisk industri m. m. med betydligt vidgad ram för en hel del branscher.

Under senare delen av 1700-talet voro musikuren särskilt populära och det fanns en mängd yrkesutövare, som utslutande ägnade sig åt att bygga dylika ur. Det blev också så, att man gärna ville höra melodier av kända och uppskattade kompositörer från dessa spelur. Bland dem, som komponerade melodier, särskilt för ur med flöjttoner, kunna nämnas Haydn, Mozart och Beethoven.

Gammal kinesisk konstruktion för ur

Dr J. Needham, England, har nyligen relaterat kinesiska uppgifter från c:a 1090, vilka tydligen ge vid handen, att kineserna redan under T'ang-dynastien (8:e årh. f. Kr.) konstruerade en sorts ur för astronomiska ändamål. I detta ur återfinns man både spindelns och stångbalansens idé.

Urkonstruktionen ifråga kan närmast karakteriseras som en förbindelselänk mellan clepsydran (vattenuret) och det mekaniska uret.

Ett skovelhjul drevs runt med vatten från en tank av konstant mått. På två punkter på periferin bromsades hjulet upp förmedelst en typ av kedjegångskonstruktion, som erinrade om ankar-gången. Även anordning för rekylering fanns. Kraften hämtades från c:a 1,5 ton vatten och tanken fylldes dagligen och gånginrättningens båda betsmän, om man så får säga, drogos växelvis tillbaka, troligen var 10:e eller 15:e minut för att kontrollera takten hos vatten-hjulet.

År 1088 gjordes en trämodell av gångkonstruktionen och 1092 omsattes den i brons.

I en senare konstruktion använde man kvicksilver i stället för vatten för att uret ej skulle frysa till vintertiden. Tyvärr var det ingen som kunde hålla detta ur igång, när konstruktören gick ur tiden. Under trettio år — till 1426 — drev detta kinesiska urverk två armil-larsfärer och en stor glob. Huruvida denna kinesiska konstruktion hade något

inflytande på indiska och arabiska och genom dem på europeiska tidmätare är en öppen fråga.

Dr Needham påpekar, att den kinesiska konstruktionen utgår från rent teoretiska spekulationer till tjänst för astronomien och hade vattenkvarnsbyg-geriet som förebild. Hellenismens idé till vattenuret hämtades från det fal-lande lodet medan idén till foliöt (stång-balansen) säkerligen har sin förebild i vinpressen, som hade en stång med flytt-bara lod i ändarna.

Åttaåringen Johnny Wilkinson, Takoma Park, Maryland, är helt blind och kan därför inte se klockan. Schweiziska sändebudet i Washington har varit på uppdrag av schweiziska urindustrin på besök hos Johnny för att överlämna ett blindur med siffrorna satta efter Braille-systemet. Att gossen var stormförtjust över gåvan behöver väl knappast på-pekas.

I de statliga laboratorierna för elek-tronik Denki Shikenjo i Japan har ar-betet nyligen avslutats på ett atomur, det andra i Japan. Det är dr George Michi Hatoyama, som konstruerat detta liksom det förra. I motsats till de engelska och amerikanska atomuren, som baseras på svängningarna hos caesium äro de japanska grundade på svängningar hos ammoniakmolekyler, alltså på samma grundlag som atomuret i Neuenburg.

URKOMISK

— Tar det verkligen så lång tid att laga den där lilla klockan? Tur att det inte var den stora klockan i köket — då hade det väl tagit ett helt år.

*

Olagus i Kohult:

— Goa handelsman, kan han si mej hur dags stämman ho ska vara i mörra, för si ja hade tänkt å ge mej dit. Somlia sia att ho sko va ett kvart i fem, å andra en kvart över halv fem, å nu vet ja rakt inte hocke de ska va.

Handelsmannen: — Min bäste Olagus, dä ü alldeles fel bådadera, dä ska va klockan 4.45.

Olagus: — Ska dä de! 4.45. Ja-så, hm... dä va ju en stor skillnad dä. Ja, tack för underrättelsen!

*

Rektor Kallenberg håller morgonbön. Till morgonbönen är som vanligt mycket kort tid anslagen.

— — — och tiden var inne, att Jungfru Maria skulle föda" (ser på klockan), men det tar så lång tid, så jag tror vi väntar till i morgon."

*

— Varför väckte ni mej inte klockan sex, som jag sa till om?

— Nog väckte jag herrn, men herrn skrek bara: Kör ungarna i säng och sätt på toddyvattnet, din gamla harpa!

*

Pettersson, som avvaktar en viktig händelse i familjen, har hållit nattvaka ihop med ett par goda vänner och återvänder hem kl. 3 på morgonen. Han mottages av fru Andersson, som meddelar den just timade ankomsten av tre små nya Pettersöner.

— Inte för att jag tror på skrock, säger Pettersson, men nog var det en lycka, att jag inte kom hem kl. 12!

SCHWEIZ

Oumbärlig för alla grossister

"GUIDE DES ACHETEURS"

(The "Buyers Guide")
1958

över ur- och bijouterifabrikerna samt med dem samarbetande företag; en speciell engelsk-, fransk- och tyskspråkig katalog över alla schweiziska fabriker inom branschen.

1168 sidor.

Pris schweiziska francs 20,—.

Vid beställning torde likvid insändas per check.

Utgivare:

Bureau de Documentation Industrielle

4, Tour de l'Île, Genève (Suisse)

**Med anledning av ERNEST BORELS
100-årsjubileum**

utlyses härmed

**STOR PRISTÄVLING
för Sveriges urmakare**

med

**10 FLYGRESOR till SCHWEIZ
i pris**

med bl. a. jubileumsfestlighet hos ERNEST BOREL.

Alla resor, hotell och kost bekostas av AB Rätt Tid
som leder resan. Resan varar c:a 1 vecka.

De 10 urmakare som under tiden 1/1—30/9 1959 från AB Rätt Tid inköpt för störst summa Ernest Borel-ur vinner drömresan, som kommer att äga rum under senare delen av oktober i år.

Tävlingen kan vinnas av vilken urmakare som helst med större eller mindre urmakeri-rörelse. Tävligen är nämligen begränsad till endast armbandsur av märke ERNEST BOREL. Går Ni in för Ernest Borelur nu har Ni redan därmed skaffat Er en jättechans till flygresan.

Begär tävlingsprospekt från

Aktiebolaget Rätt Tid • M A L M Ö
STOCKHOLM